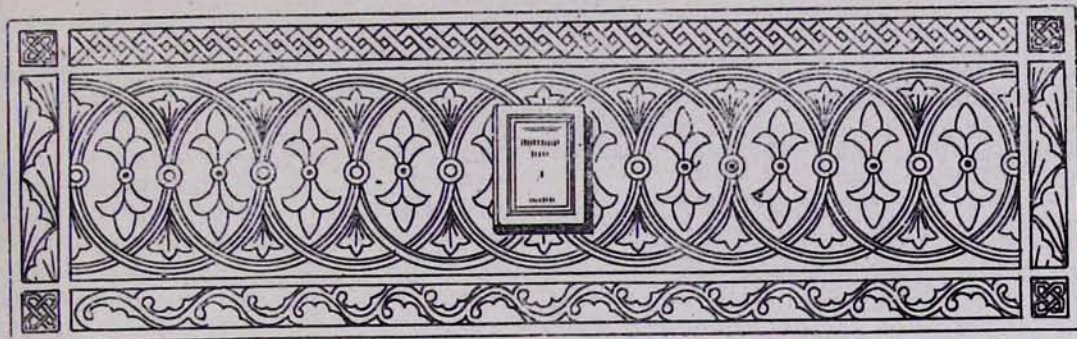

ԽՈՂԵՐ 1967 ՏԱՐՎԱ ՍԵՄԻՆ

«Խաղաղ ու շինարար կյանքի ծառավի է մեր եկեղեցին և մեր փոքր ածուն...», — պատգամում է Վեհափառ Հայրապետը Մայր Տաճարում, հունվարի 6-ի սուրբ առավոտյան՝ ծննդյան իր բարոգի մեջ, շեշտելով, որ «մենք, իբրև եկեղեցի և ժողովուրդ, հացի և լույսի պես կարիք ունինք ներքին հոգևոր միության ու ազգային միասնության՝ ի մասնավորի հայ սփյուռքի տարածքի վրա: Ժամանակն է մեկտեղման, համերաշխ գործակցության, շինարար աշխատանքի՝ մեկ եկեղեցի, մեկ ազգ, մեկ Մայր հայրենիք նշանաբանով: Ամեն երկփեղկում, ամեն կեդրոնախույս նախապարհ, ամեն շեղում և ամեն դանդաղում՝ ուժերու ցրվում է, աննպատակ քափառում է, կորուստ է»:

Արդարև, սփյուռքում հայ ազգային-եկեղեցական կյանքը կարիքն ունի հոգևոր վերանորոգման, հասարակաց իդեալի շուրջ համերաշխ համախմբման, ներքին միության, խաղաղության:

Հայոց Հայրապետը, որպես Գերագույն Պետն ու Գլուխը Հայ եկեղեցու, ծննդյան իր բարոգի մեջ մի անգամ ևս վշտով նշում է այն հոգեկան տաճնապը, որ այսօր մեր եկեղեցիներն է, մեր ժողովրդին՝ 1963 թվականի Ծրուսողների ողջազուրումից էլ հետո: Սփյուռքում մեզ, որպես եկեղեցու և ժողովրդի, դեռ պակասում է հասարակաց այն հարացույցը, միության ոգին, համերաշխության և ներքին խաղաղության այն բարենպաստ մթնոլորտը, որոնց մեջ կարենային հաշտվել, եղբայրանալ հայ հոգիները, ապրել, ջերմանալ բոլոր հայ սրտերը: Դժբախտաբար, ինչպես նշել է Վեհափառ Հայրա-

պետը այլ առիթով, դեռ մենք չունենք այդ ոգեկան կարգապահությունը, մեր ընդհանուր, համազգային «ամեն բանն վերը»:

Սփյուռքում այսօր Հայ եկեղեցին է միակ գետինը, ուր կարելի է իրագործել մեր հոգևոր-ազգային միությունը: Բայց վերավոր է մեր եկեղեցին, պառակտված՝ իր իսկ սպասավորների և զավակների ոմանց ձեռքով:

Կազմակերպություններից, անհատներից վեր կան սկզբունքներ, ճշմարտություններ, որոնք համազգային նշանակություն ունեն և սրբություններ են բոլորի համար, և բոլոր ժամանակների համար:

1956 թվականից ի վեր ծանոթ են բոլորիս Անթիլիասից սկիզբ առած եկեղեցական տաճնապի շարժառիթները, նպատակներն ու հետևանքները: Ծանոթ են նաև Ամենայն Հայոց Հայրապետի, որպես Հայ եկեղեցու հոգևոր Գերագույն Պետի, բազմաթիվ հորդորներն ու խաղաղասիրական կոչերը, որոնք, սակայն, դժբախտաբար մնացին «ձայն բարբառոյ յանապատի»:

Հայ եկեղեցու ներքին խաղաղությունն ու միությունը վերականգնելու ազնիվ մտահոգությամբ, 1960 թ. ապրիլի 25-ին, սիրո և միության հրավեր-կոնգալով, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը դիմում էր Անթիլիասին՝ տաճնապի խաղաղ ու համերաշխ լուծման հույսով:

1960 թ. հունիսին, երբ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում էր գտնվում, հեղինակավոր, սրտացավ հայ մարդիկ՝ Հայկ Գավուրբջյանը, Տատուր Տատուրյանը և զորա-

վար Սարգիս Զարգարյանը, իրենց նախաձեռնությամբ և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնությամբ, հաշտության առաջարկով Անթիլիաս մեկնեցին և վերադարձան ձեռնուհանդիսում և հուսահատ:

1962 թ. մայիսին Վեհափառ Հայրապետը գոհունակությամբ ընդունում է ծանոթ ազգային մի գործչի նախաձեռնությունն ու առաջարկը՝ հանդիպում ունենալու ժնեում հանգուցյալ Ս. Տ. Զարեհ կաթողիկոսի հետ: Ս. Զարեհ կաթողիկոսը, հակառակ ժնե գնալու և հուլիսին Ամենայն Հայոց Հայրապետին հանդիպելու մասին հայտնած իր գրավոր ցանկության, վերջին բուպին հրաժարվում է անսպասելի կերպով:

Եվ վերջապես, Վեհափառ Հայրապետի նախաձեռնությամբ գլուխ է բերվում 1963 թ. Երուսաղեմի ողջագործումը, որը կարևոր իրադարձություն էր մեր եկեղեցական կյանքում՝ տաճարապի բարվոք լուծման ճանապարհի վրա: Երուսաղեմի ողջագործումը շատերին ծանր մտահոգություններ պատճառեց՝ այն նկատելով որպես մի տեսակ «անձնատուլություն» Մայր Աթոռի համար: Վեհափառ Հայրապետը, սակայն, իրեն հատուկ լավատեսությամբ, մեծ հույս էր կապում ողջագործման ակտի հետ՝ Հայ Եկեղեցու ծոցում օրինականությունն ու ներքին խաղաղությունը, վերջապես, վերահաստատված տեսնելու ակնկալությամբ:

Դժբախտաբար Մայր Աթոռի լավատեսությունը, հաշտասեր ոգին, Անթիլիասի համար առիթներ հանդիսացան ողջագործումն օգտագործելու Ս. Էջմիածնի կանոնական իրավասությունների և Հայ Եկեղեցու միության ու գերագույն շահերի դեմ:

Արդարև, ողջագործումից հազիվ երեք ամիսներ անց, 1964 թ. հունվարին, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Խորեն կաթողիկոսն հրապարակով արեց ծանրակշիռ ծանոթ հայտարարությունները «Ամերիկայի Չայն»-ին, և ապա անմիջապես հետո, փետրվարին, դիմեց Մարսելիայի ոտնձգության, հակառակ Երուսաղեմում Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին և Երուսաղեմի պատրիարքին տված կրկնակի իր խոստումներին: Այս բոլորը ժխտումն իսկ էին ողջագործման ոգու և մի անգամ ևս ցույց էին տալիս, թե Անթիլիասի ղեկավարության մտայնության, հետապնդած նպատակների և գործելու եղանակների մեջ ոչ մի փոփոխություն տեղի չի ունեցել: Ողջագործումից այս կողմ մեր եկեղեցուն հուզող ոչ մի հարց դրականորեն և շինիչ ոգով չի լուծվել, ոչ մի տարակարծություն չի հարթվել՝ Անթիլիասի ոչ բարեկամական դիրքի հետևանքով:

Այնուհետև Վեհափառ Հայրապետը անսահման համբերությամբ ու մեծահոգությամբ, ավելի քան երկու տարիներ փորձեց անձնական նամակագրության ճանապարհով և բարեկամական այլ միջնորդություններով հորդորել Անթիլիասի եկեղեցական իշխանությունը, որ հավատարիմ մնա Երուսաղեմի ողջագործման ոգուն և նոր առիթներ չստեղծի ավելի հեռուն գնացող ոտնձգությունների, պառակտումների և անօրինականությունների:

Ցավոք, պետք է արձանագրել, որ Վեհափառ Հայրապետի հուզումով, խոր ու անկեղծ ապրումով զրած նամակները 1964—66 թթ., որոնք հրատարակվել են «Էջմիածին» ամսագրում, մնացին անհետևանք: Անթիլիասը շարունակել է ստեղծել նոր, ծանրակշիռ կացություններ Ս. Էջմիածնի հեղինակության, պատմական կանոնական իրավասության դեմ:

Ողջագործում, համբարշխություն, օրինականություն, դարավոր ավանդություններ և նույնիսկ եղբայրական համբույր՝ Անթիլիասի համար նշանակում են «հաշտվել» 1956 թվականից հետո ստեղծված ապօրեն կացության և աղետալի պառակտումների հետ, և դրանք առավել ևս խորացնել:

Անթիլիասի գահակալը 1965-ին մերժել է նույնիսկ Վեհափառ Հայրապետի եղբայրական հրավերը Ս. Էջմիածին և Մայր հայրենիք այցելելու: Բնականաբար ձևական ու բռնազբոսիկ արտահայտությունները ոչ մի արժեք չեն ներկայացնում, երբ Անթիլիասի գործերը ճիշտ հակառակն են ապացուցում:

Այսօր, ցավոք սրտի, պետք է հաստատենք մենք և համայն հայ ժողովուրդը, թե Երուսաղեմի ողջագործումից հետո՝ Անթիլիասի կողմից կատարված օրինազանցությունների և պառակտիչ ոգու բացահայտ արտահայտություններն են:

1. Ոտնձգությունը Մարսելիայի թեմում 1964-ին և պառակտումը հայ դադութի:

2. Սկսյալ 1965-ից, Անթիլիասի գահակալի կոնդակների մեջ «ամենայն հայոց կաթողիկոս» տիտղոսի կցումը իր անվան:

3. Կրիկիայի կաթողիկոսության կանոնադրության մեջ 1965-ին ներմուծված 32 և 33-րդ հոդվածները, որոնք փորձում են «օրինականացնել» կատարված թեմական հափշտակումները, և ճանապարհ բացում նոր ոտնձգությունների և պառակտումների:

4. Ոտնձգություն Կարակասի (Վենեսուելա) հայ համայնքին մեջ, ուր Անթիլիասից ուղարկված մի վարդապետ, հակառակ իր ժամանման առաջին օրերի հայտարարությանը,

մերժում է ենթարկվել Հարավային Ամերիկայի Հայոց Հայրապետի պատվիրակի գերաշնորհ Տ. Բարգեն արքեպիսկոպոս Ապատյանի հոգևոր իշխանության, այսինքն՝ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի իշխանության, գիտենալով հանդերձ, որ տասնյակ տարիներից ի վեր Հարավային Ամերիկան, ներառյալ Կարակասի գաղութը, եղել են Ս. Էջմիածնի իրավասության ներքո:

5. Անթիլիասի հակաէջմիածնական դիրքավորումը, հայտնի է անհայտ միջոցներով, միջազգային, միջեկեղեցական հարաբերություններում, Մայր Աթոռը մեկուսացնել փորձելու և Կիլիկյան Աթոռը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին «հավասարադոր» ներկայացնելու և նրան հակադրելու քաղաքականությանը:

Իրոք, Անթիլիասի Կիլիկյան Աթոռը ժնկի եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդին և այլ միջազգային եկեղեցական կենտրոններին պաշտոնապես ինքն իրեն ներկայացնում է իրեն անջատ, առանձին եկեղեցական կենտրոն, և իր իրավասության ենթակա՝ Ս. Էջմիածնի իշխանության ներքև գտնվող մի շարք թեմեր, ինչպիսիք են՝ Միացյալ Նահանգների, Պարսկաստանի և Հունաստանի թեմերը: Ավելին, նա հետապնդում է իր իշխանությունը տարածել Մարսել ու Կարակաս, և իր նոր կանոնադրությանը ճանաչարհ բացել իրեն միացնելու համար նաև այլ թեմեր ու եկեղեցիներ, ինքն իրեն հռչակելու սփյուռքի հայության «ամենայն հայոց կաթողիկոսություն»: Կարճ ասած, Անթիլիաս հաստատված Տանն Կիլիկիայի Աթոռը, կամենում է օտար աշխարհին ցույց տալ, թե ծրագրել է և ի կատար է ածում՝ սփյուռքի հայ եկեղեցու ու ժողովրդի «ազատագրումը» Ս. Էջմիածնից:

Տխուր է, շատ տխուր է հաստատել այս բոլորը: Անթիլիասի Աթոռը իր վրա է վերցրել ողբալի դերը՝ վերջնապես հերձելու Հայ եկեղեցու միությունը և արմատապես ճեղքելու և բաժանելու հայ ժողովուրդը երկու իրարամերձ հատվածների:

Նոր տարվա սեմին հարկադրված ենք այս հաստատումներն ու խորհրդածությունները կատարել հանուն ճշմարտության, հանուն մեր Սուրբ եկեղեցու և ազգի գերագույն շահերի:

Անթիլիասի որդեգրած քաղաքականությունը և նրա հետևանքով սփյուռքում ստեղծված եկեղեցական տագնապը մեր ազգային-եկեղեցական կյանքի համար կատարյալ մի ողբերգություն է: Այդ տագնապը տկարացնում է Հայ եկեղեցու ներքին ուժը, ջլատում նրա կենսունակությունը, տկարացնում՝ սփյուռքի մեր ժողովրդի միասնականությունը ու ազգայնահայանման նվիրական գործը: Հայ մար-

դը հարց է տալիս ինքն իրեն՝ ի վերջո հանուն ինչի՞ են արվում այդ բոլորը և ո՞ւմ են օգուտ բերում:

Ստեղծված այս կացության առաջ ծանրորեն մտահոգվել են ոչ միայն Մայր Աթոռն ու հայ հոգևորականությունը, այլ նաև սփյուռքի բոլոր գիտակից ազգայիններն ու մեր հավատացյալ ժողովրդի լայն զանգվածները:

Վերջին երեք-չորս տարիների ընթացքում Մայր Աթոռում ստացվել են բազմաթիվ գրություններ, նամակներ արտասահմանի մեր եկեղեցական կենտրոններից, թեմակալ առաջնորդներից և զանազան հեղինակավոր, ազգային-հասարակական գործիչներից, որոնք սրտացավորեն ներկայացնելով իրենց մտահոգություններն ու վրդովմունքը, մատնանիչ են արել Անթիլիասի քաղաքականության վնասները:

Անցյալ տարի Ավստրիայում, ուր Վեհափառ Հայրապետը գտնվում էր Վիեննայի հայոց եկեղեցու հիմարկիբի առիթով, Եվրոպայից, ԱՄՆ-ից և Մերձավոր Արևելքից մի շարք կարևոր ազգային դեմքերի հանդիպումները Երուսաղեմի հայոց ամենապատիվ պատրիարք հոր գլխավորությամբ, Ամենայն Հայոց Հայրապետի հետ, վերջին արտահայտությունն էին նրանց ծանր մտահոգությունների և, միաժամանակ, նրանց բարկ կամեցողության՝ ի խնդիր Հայ եկեղեցու իրավանց և միության պաշտպանության:

«Կիլիկիո Կաթողիկոսությունը» հինգ հարյուր տարիների պատմական և փաստական մի իրողություն է և, իբրև այդպիսին, գործնապես ընդունված Ամենայն Հայոց բազմաթիվ կաթողիկոսների կողմից, մասնավորապես Խորմյան Հայրիկի օրերից այս կողմ, հաճախ պաշտոնապես սիրալիր հարաբերությունների և գործակցության պայմանների մեջ, իբրև մասնավոր Աթոռ Հայաստանյայց եկեղեցու նվիրապետության ծոցի մեջ, իրեն հատուկ իրավասությունների սահմանների մեջ, սակայն առանց երբեք հավասարադոր լինելու Ամենայն Հայոց Հայրապետության և առանց Հայ եկեղեցին ներկայացնելու իրավասության՝ որևէ միջեկեղեցական կամ միջազգային մակարդակի վրա:

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը երեկ և այսօր ընդունել է հինգ դարերի հոլովույթով նվիրագործված իրողությունը, վճռականորեն սակայն պահանջելով, որպեսզի Կիլիկյան Կաթողիկոսությունը դուրս չգա այդ նույն հինգ դարերի հոլովույթով նվիրագործված սահմաններից և իրավասություններից: Մենք ընդունում ենք, թե Կիլիկիո Կաթողիկոսը Կաթողիկոս է՝ իրեն վիճակված իրավասությունների մեջ միայն, Կիլիկիան թի-

մեր Հայելիի և Կիպրոսի և 1929 թվին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի համաձայնությամբ և օրհնությամբ, Երուսաղեմի Հայոց պատրիարքության կողմից իր իրավասության ներքև դրված թեմերի Դամասկոսի և Լիբանանի սահմաններից ներս միայն, Հայաստանյայց եկեղեցվո ընդհանրական Կաթողիկոսության իբրև մաս, և այդ շափով և այդ իմաստով ենթակա նրան այն բոլոր կացությունների առջև և այն բոլոր հարցերի մեջ, որոնք վերաբերում են ընդհանուր Հայ եկեղեցուն, որ ունի իր իրավասու Գերագույն Պետր և Դավթը՝ հանձին Մայրագույն Պատրիարք և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի:

Ահա թե ինչ է հասկանում Մայր Աթոռ օրինականության հրավերելով Անթիլիաս հաստատված Կիլիկյան Կաթողիկոսությունը:

Որքան ժամանակ Անթիլիասի Կիլիկյան Աթոռը կհարգի վերոհիշյալ սկզբունքները, Մայր Աթոռի համար նրա գոյությունը և գործակցությունը պետք է նկատել ընդունելի և ցանկալի: Սակայն, որքան ժամանակ Անթիլիասի Աթոռը գուրս գալով հինգ դարերի իր պատմական իրավասությունների սահմաններից, կփորձի ընթանալ վերջին տասը տարիների իր որդեգրած քաղաքականությամբ՝ հակադրվելով Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին, ոտնձգություններ կատարելով էջմիածնական թեմերի մեջ և միջեկեղեցական մակարդակի վրա ներկայանալով իբրև «հավասարազոր» Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսության, նա իրեն կդնի Հայ եկեղեցին պառակտողի դերի մեջ: Հետևաբար, մեր պարտականությունը պետք է լինի՝ պաշտպանել Ս. Էջմիածնով մեկությունը և միությունը Հայ եկեղեցու, Անթիլիասի արդի հակապատմական, հակաօրինա-

կան և հակաժողովրդական քաղաքականության դեմ:

1966 թ. հոկտեմբերի 2-ին, իր գահակալության տասնմեկերորդ տարեդարձի առթիվ Մայր Տաճարում խոսած իր քարոզում, վեհափառ Հայրապետը արտահայտելով բովանդակ Հայ եկեղեցու և ժողովրդի խոհերն ու զգացմունքները, հայրաբար շեշտում էր հորդորում՝

«Հանուն մեր բոլոր սրբություններում, պետք է անխախտ ու ամուր պահպանվին ու պաշտպանվին միությունը ու դարավոր կառույցները Հայ եկեղեցվո, և հոգևոր հաղորդակցությունը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի և արտասահմանի հայ եկեղեցիներու հավատացյալներու միջև: Հայ ժողովուրդը Ս. Էջմիածնով, Ս. Էջմիածինը՝ հայ ժողովրդով, այժմ և հավիտյան: Այս է իրավ և խոր զգացումը համայն հայ ժողովրդին և անոր ուխտապան ու պայծառառես հոգևոր սպասավորներում»:

Ամեն դեպի պետք է պահենք մեր եկեղեցու մեկությունն ու միությունը, նվիրապետական կարգն ու կանոնը, իրավասության սահմաններն ու գերագույն հոգևոր իշխանությունը Ս. Էջմիածնի Ամենայն Հայոց Հայրապետության:

Այս է միակ և ուղիղ ճանապարհը:

Այս է պատմության և մեր ժամանակների թելադրանքը:

Թող Աստված հաստատ ու անսասան պահի իր իսկ հիմնած Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը:

Մենք խոր հավատքով տոգորված ապավինում ենք Աստծու արդարությանը և մեր հավատացյալ ժողովրդի հոգևոր ու ազգային գիտակցությանը:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

